

Málnási Ferenc

**Erdélyi anyanyelvoktatás —
irodalmunk tükrében
XXVII.**

Anyanyelvi oktatásunk egy új oktatási rendszerben

Románia modern államiságát 1859-től számíthatjuk, ekkortól létezik tanügyi törvénykezés is, *az első tanügyi törvény 1864-ben* jelent meg, s a következő oktatási rendszert honosított meg: nyilvános, állami oktatás elemi, középfokú és felsőfokú szinteken. Elemi oktatás városi és falusi iskolákban folyt, a középfokú oktatásban líceumok, gimnáziumok, szemináriumok, reáliskolák, szépművészeti líceumok, szakmai iskolák és középfokú leányiskolák működhetek, a felsőfokú oktatás bölcsészkarokat, matematikai és fizikai, valamint orvosi és jogi karokat foglalt magába. A nyilvános, állami oktatás mellett létezett magánoktatás is. A tanügyet *Általános Konzílium* irányította, az iskolai szintű vezetés is kollektív jellegű volt, az *Iskolai Tanács* irányította. Az 1864-es első tanügyi törvényt követő törvényekről és törvényerejű rendeletekről megállapíthatjuk, hogy azok az elemi oktatás általánosítását, annak tartalmi egységesítését tűzték ki célul (Murvai László, 1996. 9.).

A román oktatás második periódusát időben 1918 és 1948 közé teszi Murvai László (1989. 10.). Az egységes román állam kialakítása gyökeresen megváltoztatta az egész társadalmi életet, új törvénykezést igényelt, és szükség volt a politikai-adminisztratív struktúrák egységesítésére is, a megnövekedett terület, a népesség megkövetelte igények kielégítésére, a megváltozott nemzetiségi viszonyok oktatási kérdéseinek megoldására.

Az *1923. évi Alkotmány* a modern liberális nacionalizmus szellemében fogant. Leszögezte, hogy *a Román Királyság egységes és oszthatatlan nemzeti állam*. A teljes szólás-, sajtó- és gyülekezési, oktatási szabadság mellett kimondta a közigazgatás decentralizált szervezésének elvét is. A kisebbség fogalmát ugyan nem ismerte, de a teljes jogegyenlőség elvével széles keretet ígért a nemzetiségek számára. (Glatz Ferenc szerk., 1989. 243.)

A tanügyi törvények között a *kisebbségi oktatásra vonatkozó paragrafusok 1924-ben* fordulnak elő először. 1924. június 26-án Romániában új *elemi iskolai törvényt* adtak ki. A törvény 7.§-a kimondta, hogy azok a román állampolgárok, akik *anyanyelvüket elvesztették (elfelejtették)*, gyermekeiket csak román előadási nyelvű, nyilvános vagy magániskolában taníttathatják. Ebből a paragrafusból származik az ún. *névelemzés* módszere, azaz a közigazgatási hatóságok döntenek el, a név hangzása alapján, hogy a magukat magyaroknak vallók közül kit irányítanak román állami iskolába.

A 159. §-a az ún. *kultúrözóna* paragrafus. A törvény indoklásában ennek felállítását azzal magyarázza, hogy „az ország szélein, továbbá Csík, Háromszék, Udvarhely megyékben a román népet az idegen elemek elnemzetlenítették, vagy pedig a románság kultúra tekintetében hátrányba került az idegenekkel szemben”. A kultúrözónákba román származású tanítókat, kultúrmunkásokat vártak, 50 %-os tanítói többletfizetéssel és 10 ha földterület bérletével (Glatz Ferenc szerk., 1989. 253.).

Az alkotmányban lefektetett elvekkel ellentétben a törvények, a rendeletek az elnyomást szolgálták, hiszen az elemi oktatási törvény a „román eredetűeket” nem engedte magyar iskolába járni, s megkezdődött a származás kutatása. Az 1924-es törvény kimondja, hogy azok a román állampolgárok, akik elvesztették anyanyelvüket, gyermekeiket kötelesek román tannyelvű iskolába járni. De ki mondja meg, és milyen feltételek alapján, hogy ki nevezhető anyanyelvét vesztett román állampolgárnak: a csángók, a nem román anyanyelvű görög katolikusok vagy esetleg a székelyek? (Murvai László, 1996. 16.) Hiszen a székelyekről terjesztett hír szerint ők elmagyarosodott románok! Az akkor lefektetett elvekkel, gyakorlattal 1989 után is találkozunk, amikor egy Bukarestből érkezett „szakfelügyelő” hölgyemény néhány székelyföldi iskolában a Lakatos nevű tanulókat automatikusan irányította (volna) át a román tagozatra, mert a gyerek „Lăcătuș”.

Az 1924. évi törvény mondta ki először azt, hogy ott, ahol a kisebbség mellett *számmottevő román lakosság él, létrehozható román iskola is*. Nagyon természetes óhaj. Csakhogy a törvény lehetőséget sugalló „létrehozható” alakja 1973-ra eljutott a „létre kell hozni” felszólító, parancsoló módba, vagyis addig, hogy román tagozatot kell létrehozni a tanulók létszámától függetlenül. Ez is természetes, mert emberi joga akár két-három román tanulónak is, hogy anyanyelvén tanulhasson. Működtek és működnek is ilyen kis létszámú román tannyelvű osztályok. De a szórványvidék magyarságára ilyen kitételt a törvény nem fogalmazott meg. (Murvai László, 1996. 16.) Az 1924. június 26-án kiadott *elemi iskolai és az elemi szintű pedagógiai oktatás törvénye* mellé 1925. december 22-én a *magánoktatás törvénye*, 1928. május 15-én a *középfokú oktatás törvénye*, 1939. május 27-én pedig az *elemi és pedagógiai oktatás megszervezésének és működésének törvénye* jelent meg. (Murvai László, 1996. 13.)

Az 1924. évi törvény hét, az 1928. évi hat, az 1939. évi törvény öt szakaszt szánt a kisebbségi oktatásra. Mennyiségileg is világos a csökkenő sorrend! Mind-

egyik azzal vezeti be a kisebbségi oktatásra vonatkozó paragrafusokat, hogy megállapítja: *Romániában a tanítás nyelve román* (l. 1924-I/7; 1928-I/7; 1939-I/7). Pedig *Romániában már akkor legalább 10, de az is előfordult, hogy 15 kisebbség nyelvén folyt anyanyelvi oktatás*. Az iskolák létrehozásának feltételeire vonatkozóan mindhárom törvény egyetért abban, hogy Romániában működhet kisebbségi oktatási intézmény. Ez vitathatatlanul demokratikus intézkedés (l. 1924-I/7; 1928-III/11; 1939-I/7). Az 1924. évi törvény így fogalmazott: „Azokban a helységeken, ahol más nyelvű lakosság él, mint a román, a Közoktatásügyi Minisztérium a lakosság nyelvének megfelelő iskolákat fog létesíteni ugyanolyan arányban, mint a román helységeken (comune românești)”. Azért idéztük a szöveget, mert Murvai László (1996. 15.) szerint is létezik egy „kiskapu”. A jóhiszemű értelmező szerint a más nyelvű lakosság kategóriájába azok a helységek tartoznak, ahol a lakosság egy része más nyelvű. A rosszhiszemű viszont azzal érvelhet, hogy — és 1918 óta számtalan ilyen példát sorolhatnánk — ha az illető helységben egyetlen román család is és, akkor az a helység már nem „más nyelvű lakosságú”, ergo, állami magyar tannyelvű (vagy más kisebbségi nyelvű iskolát) sem lehet indítani. Az 1924. évi törvényben az áll, hogy „*megfelelő iskolákat fog létesíteni*”, azaz létesíteni kell/köteles („*va înființa școli promare cu limba de predare a populației respective*”). Az 1939. évi törvényben pedig azt fogalmazták meg, hogy szükség szerint „*létrehozhatóak iskolák vagy tagozatok*” („*se pot înființa școli cu limba de predare a minorității respective*”), *azaz az illetékes intézmény már nem köteles kisebbségi iskolákat indítani*. Az 1928. évi középfokú oktatási törvényből: „Azokon a vidékeken, ahol a kisebbségi népesség a *lakosság túlnyomó többségét* képezi..., *létrehozhatóak* az állam líceumok mellett az illető kisebbségi nyelvén működő *tagozatok*”. Vagyis az illetékesek *nem kötelesek* létrehozni, de ha mégis létrehoznak valamit, az *csupán tagozat* lehet, a kisebbségek — nemzeti közösségünk — nyelvén működő önálló líceumok, gimnáziumok már nem!

De ha sikerült beindítani állami, magyar tannyelvű iskolát, tagozatot, akkor következik egy másik akadály: Mindhárom törvényben (l. 1924-I/7; 1928-III/11; 1939-I/7) kijelölték a román nyelven tanítandó tantárgyakat: az 1924. évi csak a román nyelvet jelölte meg *kötelező tantárgyként* a kisebbségi oktatási intézményekben, a másik két tanügyi törvény ehhez *hozzátette Románia történelmét, földrajzát és az alkotmányt*. *S ez a helyzet ma is, 2010-ben!* Miért kifogásolható ez a helyzet? A kisebbségi oktatásban részt vevő tanulók nem találkoznak Hunyadi János, Mátyás király, és más neves történelmi hősök nevével, csak Iancu de Hunedoara, Matei Corvin, Sigismund Bathory, Gabriel Bethlen stb. nevével. Nem tanulhatja meg szülőfaluja, szülővárosa nevét csak románul, ha pedig szüleitől megtanulta, elfelejti, Cluj-Napoca, Târgu Mureș, Odorheiu Secuiesc... lesz lakóhelye, a Mureș, Someș, Criș, Aries... folyókra jár majd fürödni, s a Munții Maramureșului, Semenice, Apuseni, Făgăraș... hegyekbe fog kirándulni.

A tanulók mellett a tanárok is kaptak egy kis ajándékot, kellemetlen utasításokat. Az 1924. évi oktatási törvény 156. szakasza kimondta, hogy az állami okta-

tásban tanító *kisebbségi pedagógusoknak* román nyelvből, Románia történelméből és földrajzából *kötelező módon nyelvvizsgát kell tenni*, s akinek ez nem sikerül, az állás nélkül marad. A 228-as szakasz még kategorikusabban fogalmaz: eszerint a sikeres nyelvvizsga sem teljes biztosíték a kisebbségi pedagógus számára, mert amennyiben a tanfelügyelet azt állapítja meg, hogy a román nyelvi ismeretei nem kielégítőek, akkor kötelező továbbképző tanfolyamokon kell részt venniük. Mindhárom törvényben megtalálható a tanerők kinevezésére vonatkozó kitétel: csak az lehet tituláris, azaz kinevezett tanerő, aki tud, jól tud románul és román állampolgár (1924-VII/113; 1928-VI/36; 1939-I/134). Murvai László, 1996.16.)

1924-ben jelent meg *Onisifor Ghibu*, a kolozsvári román egyetem tanárának a könyve: *Catolicismul ungiuresc din Transilvania*. A szerző szerint: „A katolicizmus, amely másutt annyira nemzetközi, Magyarországon mindig agresszíven nemzeti volt, különösen 1867 óta. Az utolsó négy évtizedben a magyar állam segítségével elképzelhetetlen mértékben magyarizálta az ország nem magyar katolikusait, és akadályozta meg a nem katolikus népeket vallási és kulturális fejlődésükben. Romániában egyesíteni kell a görögkeleti és görög katolikus egyházakat” (Glatz Ferenc szerk., 1989. 253.). Ma már tudjuk, hogy ez a gondolat is tette vált. Milyen eredménnyel, mennyi szenvedés, börtönévek, kínzások, gyilkosságok árán? Megérte? — kérdezhetnők Ghibu tanár úrtól, mert Kolozsvár egyik szép utcája és egyik neves középiskolája ma az ő nevét viseli. Mert Onisifor Ghibu tanár, akadémikus, a román iskolákról 1915-ben könyvet jelentetett meg: *Viața și organizația bisericească și școlară în Transilvania* címen. Ebben mutatta ki, hogy 1911-ben, Erdélyben, Kelet-Magyarország és a Bánság területén 2 948 186 románra 2813 anyanyelvű iskola jutott, 3953 tanítóval. Vagyis 1016 románra számíthatunk egy iskolát Erdélyben, míg Oromániában 1418 lakosra jutott egy iskola. A magyarországi román népiskolák közül 1356-nak főntartója az ortodox, míg 1096 iskolának a görög katolikus egyház volt. Mindkettő jelentős anyagi támogatást kapott Budapestről (Beke György, 1993. 77.).

A történelmi tények ellentmondanak annak a vissza-visszatérő vádnak, hogy a történelmi Magyarország megfosztotta a románságot saját iskoláitól, a Lex Apponyi pedig a románságra erőszakolta a magyar nyelvet. Ennek a tudatos ferdítésnek a célja, hogy a mai Románia iskolapolitikáját valamiféle „történelmi visszavágásnak” állítsa be, ekképpen törvényesítse. „Ti is így bántatok velünk, mi is ugyanígy bánunk veletek!” *Avram P. Teodor* műfordító, aki a negyvenes évek elején a magyar nyelv és irodalom tanára volt a bukaresti egyetemen, 1899-ben született a Hunyad megyei Vajdej színromán községben. Ha a román nacionalizmus vádjai igazak lennének, akkor a XX. század első évtizedeiben magyarul kellett volna végeznie az iskoláit. „Szülőfalumban, Szászváros mellett, alig néhány szót tanultam magyarul. Sem ott, sem később nem jártam magyar tannyelvű iskolába, végig románul végeztem a tanulmányaimat” — mondta diákéletről 1970-ben, Beke Györgynek (Beke György: *Tolmács nélkül*, 1972.). Akadtak Hunyad megyei román családok, amelyek gyermekeiket tudatosan magyar isko-

lába írást, alighanem a hatalom felé kacsintás szándékából. Így lett a szászvárosi Kuun Kollégium diákja egy görögkeleti pap fia, *Petru Groza*, aki majd Erdély minisztereként a húszas évek közepén fontos szerepet játszott saját alma materének román kézre juttatásában (Beke György, 1993. 77.).

1925. december 22-én lépett életbe Romániában a *magánoktatási törvény*, amely az összes nem állami iskolát (felekezeti, községi) a magán iskolák sorába, és a kultuszminiszter ellenőrzése alá helyezte. A magániskolában csak a kultuszminiszter által engedélyezett tankönyv használható, a hatósági érintkezés nyelve a román, a harmadik elemi osztálytól kezdve kötelező a román nyelv, és románul tanítandó a történelem és a földrajz is. Egy román középiskolai tanár véleménye az új törvényről az *Adevărulban*: „Oly rendelkezések vannak benne, melyeket az erdélyi román iskolák nem ismertek a régi [magyar] uralom alatt. Vannak egyes rendszabályok, melyek nem vesznek tekintetbe semmiféle pedagógiai alapelvet, s melyek alkalmazása a kisebbségi gyermekek lelki tortúráját jelenti. A korlátozások és tilalmak olyan nagy számúak, hogy helyenként az az ember benyomása, hogy egy fogház rendszabályait olvassa. Ezek után új pör indul meg köztünk és a magyarok közt, csakhogy ezúttal ők az elnyomottak” (Glatz Ferenc szerk., 1989. 254.).

Kiadványaink

*2016-ban megjelent
a 25 éves
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó 300. könyve*

